

การจัดการทรัพยากรร่วม

อดิศร ภู่อสาระ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
sorn1@hotmail.com

สุมาลินี สาดสำอาง

อาจารย์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
sumalineesadsang@gmail.com

รับบทความ: 13 มิถุนายน 2563

แก้ไขบทความ: 27 ธันวาคม 2563

ตอบรับบทความ: 5 มกราคม 2564

บทคัดย่อ

การจัดการทรัพยากรร่วม เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ
ทรัพยากรสาธารณะที่ทุกคนสามารถเข้าใช้ประโยชน์อย่างไม่มีขีดจำกัด

จำเป็นต้องมีการจัดการโดยให้สิทธิบางประการกับกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งในการใช้ประโยชน์ และการดูแลรักษาทรัพยากรร่วมกันอย่างยั่งยืน อันเป็นแนวคิดของ Elinor Ostrom นักเศรษฐศาสตร์การเมือง เจ้าของรางวัลโนเบล ปี 2009 การจัดการทรัพยากรร่วม จะต้องมีการกำหนดกฎกติกาที่ประกอบด้วยการกำหนดขอบเขตด้านพื้นที่และรูปแบบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ภาระเบี่ยงต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขของแต่ละท้องถิ่น การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การกำกับติดตามและสอดส่องดูแลการใช้ทรัพยากรร่วม การกำหนดบทลงโทษผู้ฝ่าฝืน การจัดการความขัดแย้ง การได้รับการยอมรับจากภาครัฐ และการเชื่อมโยงกับภาคีเครือข่าย

คำสำคัญ: การจัดการทรัพยากรร่วม, สิทธิชุมชน

Common-Pool Resource Management

Adisorn Phusara

Assistant Professor, Ph.D., Lecturer

Faculty of Humanities and Social Sciences,
Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University
sorn1@hotmail.com

Sumalini Satsang

Lecturer

Faculty of Humanities and Social Sciences,
Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University
sumalineesadsang@gmail.com

Received: June 13, 2020

Revised: December 27, 2020

Accepted: January 5, 2021

Abstract

The common-pool resource management is a concept of public resources management where benefits are available to

everyone unlimitedly. The common-pool resource management needs to be made by giving certain rights to a group of people to utilize benefits and sustainable maintenance of common-pool which is the concept of Elinor Ostrom, political economist of 2009 Nobel Prize winner. The common-pool resource management requires rules and regulations, indicating the boundary of the area and the pattern of resource utilization, the rules have to be consistent with each local condition, using of decision participation processes, monitoring and overseeing the use of common-pool resources, determination of penalties for lawbreaker, conflict management, being accepted by the government and links with network party

Keywords: Common-pool resource, Management community rights

บทนำ

บทความเรื่องการจัดการทรัพยากรร่วมมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดการให้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรสาธารณะเช่น ป่าไม้ หรือ ทรัพยากรสัตว์น้ำที่เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามาใช้ประโยชน์อย่างไม่มีขีดจำกัดจนทำให้เกิดความเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อผู้ที่อยู่ในพื้นที่ แต่กลับไม่อาจกีดกันการเข้าใช้ประโยชน์จากคนทั่วไปได้ การจัดการทรัพยากรร่วมเป็นแนวคิดการให้สิทธิชุมชนจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนด้วยวิธีการและภูมิปัญญาของตนแตกต่างกับสิทธิบางประการในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นและการกีดกันผู้อื่นเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ชุมชนดูแลการจัดการทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resource) เป็นแนวคิดของ Elinor Ostrom นักเศรษฐศาสตร์การเมืองเจ้าของโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ ในปี ค.ศ. 2009 ที่มีแนวคิดการให้สิทธิการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่ดูแล รักษา และฟื้นฟูสภาพของทรัพยากร และจำกัดสิทธิบางประการสำหรับผู้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรร่วมนั้น การจัดการทรัพยากรร่วมในประเทศไทย เป็นการจัดการโดยชุมชนในแหล่งทรัพยากร เช่น กลุ่มป่าชุมชน กลุ่มประมงชายฝั่ง ที่ร่วมกันควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากรให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความยั่งยืน รวมถึงกีดกันผู้ที่ไม่มีส่วนเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ที่กลุ่มดูแล

ทรัพยากรร่วม

ทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resource: CPR) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรสาธารณะประเภทใช้แล้วหมดไป แต่สามารถสร้าง พัฒนา อนุรักษ์ ฟื้นฟูให้กลับมาคงเดิมหรือมีสภาพที่ดีกว่าเดิมได้ เช่น

ป่าไม้ แหล่งน้ำ แต่ทรัพยากรร่วมจะมีการจำกัดกลุ่มของบุคคลที่มีสิทธิเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ตั้งแต่จำนวนผู้ที่มีสิทธิ คุณภาพและปริมาณของทรัพยากรที่แต่ละคนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นโดยมีข้อตกลงที่ให้ผู้มีสิทธิเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ต้องทำหน้าที่อนุรักษ์บูรณะ พื้นฟูเพื่อให้ทรัพยากรร่วมมีปริมาณและคุณภาพเพื่อการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน เช่น การจัดการป่าชุมชนโดยให้สิทธิชุมชนเป็นผู้ดูแลป่า โดยมีผลตอบแทนคือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่านั้น

แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรร่วมเป็นของ Elinor Ostrom (1933 - 2012) นักเศรษฐศาสตร์การเมืองผู้ได้รับรางวัลโนเบลทางเศรษฐศาสตร์ ในปี 2552 เป็นผู้นำแนวคิดด้านการจัดการทรัพยากรร่วมโดยชุมชนเพื่อแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน Elinor Ostrom (2003, pp. 2-8) กล่าวถึงที่มาของการจัดการทรัพยากรร่วมจากแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะมาตลอด โดยแบบจำลองทั้ง 3 ประกอบด้วย

แบบจำลองที่ 1 โศกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวม (The tragedy of the commons) อ้างอิงถึงบทความทางวิชาการของ Garrett Hardin ในปี 1968 มีสาระสำคัญว่า การเปิดให้ประชาชนเข้าใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเสรี (Open to all) จะทำให้ผู้คนต่างเข้ามาแย่งชิงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างไม่มีขีดจำกัดในลักษณะที่เรียกว่า “มือใครยาวสาวได้สาวเอา” จนกระทั่งทรัพยากรเกิดความเสื่อมโทรมลงไปอย่างรวดเร็วทำให้เกิดผลกระทบกลับมาต่อผู้ที่เข้าไปแย่งชิงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้น

แบบจำลองที่ 2 ทฤษฎีเกมและ The prisoner's dilemma game โดย Dilemma คือสถานการณ์ที่ยากลำบากสำหรับบุคคลสองกลุ่มในการตัดสินใจเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง หากบุคคลกลุ่มแรกตัดสินใจเลือกในสิ่งที่ตน

คิดว่าจะได้ประโยชน์สูงสุดแต่กลับจะทำให้คนกลุ่มที่สองได้ประโยชน์น้อยที่สุดจนถึงไม่ได้ประโยชน์จากสถานการณ์นั้น ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลกลุ่มที่สองตัดสินใจเลือกสิ่งที่คุณคิดว่าจะได้ประโยชน์สูงสุด แต่จะกลับทำให้บุคคลกลุ่มแรกได้ประโยชน์น้อยที่สุดจนถึงไม่ได้ประโยชน์จากสถานการณ์นั้นเช่นกัน หากบุคคลทั้งสองกลุ่มได้มีโอกาสเจรจาต่อรองก่อนการตัดสินใจ จะทำให้บุคคลทั้งสองกลุ่มได้รับผลประโยชน์เพียงพอที่ทั้งสองกลุ่มยอมรับได้ อันเป็นการได้รับผลประโยชน์ร่วมกันโดยที่ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสูญเสียผลประโยชน์นั้น อย่างไรก็ตาม Elinor Ostrom มีข้อวิจารณ์ว่า ทฤษฎีเกมจะกำหนดกฎเกณฑ์ที่ผู้เล่นไม่อาจปรีชาหาหรือกันได้ ซึ่งในสถานการณ์ความเป็นจริงการตัดสินใจในสถานการณ์ใด บุคคลจะนำเหตุผลอันหลากหลายไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์ความคิดที่สั่งสมมาใช้สำหรับการตัดสินใจ

แบบจำลองที่ 3 ตรรกะว่าด้วยการกระทำร่วม (The logic of collective actions) เป็นแนวคิดของ Mancur Olson ในปี 1965 ที่มีความเห็นว่าบุคคลพิจารณาการเข้าร่วมกลุ่มหรือไม่จากผลประโยชน์ที่ตนเห็นว่าจะได้รับ จำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจให้บุคคลเห็นประโยชน์ที่เขาเห็นว่าคุ้มค่าพอที่จะเข้าร่วมกลุ่มนั้น

จากแบบจำลองของ Elinor Ostrom สามารถขยายความได้จากแบบจำลองที่ 1 โศกนาฏกรรมของทรัพยากรร่วม ซึ่งเกิดจากการเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสาธารณะอย่างไม่มีขีดจำกัด ทำให้ทรัพยากรเสื่อมสภาพอย่างรวดเร็วในขณะที่ไม่มีใครรับผิดชอบอนุรักษ์ฟื้นฟูจนทรัพยากรเสื่อมโทรมกระทั่งไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อีก ในขณะที่แบบจำลองที่ 2 ทฤษฎีเกม และภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก อยู่ในลักษณะของการแย่งชิงการใช้ประโยชน์ของคนสองกลุ่ม โดยที่เมื่อคนกลุ่มแรกมีโอกาสใช้ประโยชน์จากทรัพยากรก่อนก็จะตักตวงผลประโยชน์จนกระทั่งคน

กลุ่มต่อไปหรือ คนอื่น ๆ ไม่สามารถเข้าใช้ประโยชน์ได้ ในทางตรงกันข้าม หากคนกลุ่มที่สองสามารถเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้ก่อนก็จะตัดดวงผลประโยชน์จากทรัพยากรจนกระทั่งคนกลุ่มที่หนึ่งไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้เช่นกัน หากคนทั้งสองกลุ่มเจรจาต่อรองแบ่งปันการใช้ผลประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกันจะทำให้ทุกกลุ่มสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในส่วนที่แต่ละกลุ่มยอมรับได้ ในขณะที่แบบจำลองที่ 3 แสดงให้เห็นว่า การที่บุคคลจะเข้าร่วมกลุ่มหรือไม่จะต้องพิจารณาจากผลประโยชน์ที่ได้รับหากเข้าร่วมกลุ่มนั้น

ทรัพยากรร่วมจัดเป็นสินทรัพย์สาธารณะที่ไม่สามารถกีดกันการใช้ประโยชน์ กรอกซ์ ภารัชสิทธิ์ และวีระ สมบูรณ์ (2555, น. 73-74) อธิบายถึงลักษณะของทรัพยากรร่วมที่เป็นสินทรัพย์และการกีดกันการใช้ประโยชน์ กล่าวคือ โดยทั่วไป สินทรัพย์ต่าง ๆ แบ่งออกเป็น สินทรัพย์ส่วนบุคคล (Private goods) และสินทรัพย์สาธารณะ (Public goods) หากวัดดูโดยอยู่ในความครอบครองของบุคคลจัดเป็นสินทรัพย์ส่วนบุคคล ซึ่งมีลักษณะสองประการคือ เจ้าของสามารถกีดกันไม่ให้ผู้อื่นเข้าไปบริโภค หรือใช้สอยสินทรัพย์นั้น และเมื่อสินทรัพย์นั้นได้รับการบริโภคใช้สอยแล้ว ผู้อื่นก็ไม่สามารถใช้สินทรัพย์นั้นได้อีก ในทางตรงกันข้าม สินทรัพย์สาธารณะที่ไม่สามารถกีดกันผู้เข้าใช้สอย และไม่มีการจำกัดการบริโภคของคนอื่น ๆ ซึ่ง Vincent Ostrom และ Elinor Ostrom (2009) ได้นำเสนอการขยายเกณฑ์กำหนดทรัพยากรสินออกเป็น 4 ประเภท โดยยังคงใช้เกณฑ์เดิม 2 ประเภท แต่ปรับเปลี่ยนเกณฑ์จากการแข่งขันในการบริโภคเป็นการลดลงจากการใช้สอย (Sub tractability of use) หมายความว่า แทนที่เราจะมองว่าเมื่อมีการบริโภคใช้สอยสินทรัพย์นั้นโดยผู้ใดผู้หนึ่งแล้ว ผู้อื่นจะไม่สามารถนำมาใช้ได้ อีก หรือในทางตรงข้ามผู้อื่นอาจใช้ได้ อีก ลักษณะสองประการนี้เป็นข้อตรง

ข้ามของกันและกัน ดังนั้น จึงควรใช้ระดับสูงต่ำ การลดลงจากการใช้สอยเป็น
เกณฑ์ในการแบ่งประเภทของทรัพยากรดังแสดงในตารางแสดงสินทรัพย์ 4
ประเภท

ตารางแสดงสินทรัพย์ 4 ประเภท

		การลดลงจากการใช้สอย	
		มาก	น้อย
ความยากของการกีดกัน ผู้ใช้ประโยชน์รายอื่น	ยาก	ทรัพยากรร่วม เช่น แหล่ง น้ำบาดาล ทะเลสาบ ระบบชลประทาน สัตว์น้ำเพื่อการประมง	สินทรัพย์สาธารณะ เช่น สันติภาพ ความมั่นคงของชุมชน การป้องกันประเทศ องค์ความรู้ การป้องกันอัคคีภัย การพยากรณ์ อากาศ
	ง่าย	สินทรัพย์ส่วนบุคคล เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม รถยนต์	สินทรัพย์ที่ต้องจ่ายค่าบริการ เพื่อใช้ เช่น โรงมหรสพ สมาคม ส่วนบุคคล ศูนย์รับเลี้ยงเด็ก

ที่มา : Ostrom, E. (2009) อ้างถึงใน กรกช ภารัชสิทธิ์ และวีระ สมบูรณ์ (2555, น. 74)

จากตารางทรัพยากรร่วม เช่น น้ำบาดาล ปลาในทะเล เป็น
ทรัพยากรที่มีความยากในการกีดกันผู้ใช้ประโยชน์อื่นที่จะเข้ามาร่วมใช้
ทรัพยากรได้ ในขณะเดียวกันการนำทรัพยากรไปใช้ก็ทำให้คุณภาพหรือ
ปริมาณทรัพยากรลดลงได้มาก จึงจำเป็นต้องมีการจัดการทรัพยากรร่วม
เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ในขณะที่ช่องตารางอื่น ได้แก่
สินทรัพย์สาธารณะจะกีดกันผู้ใช้ประโยชน์จากผู้อื่นได้ยาก แต่การใช้
ประโยชน์จะไม่ทำให้สินทรัพย์สาธารณะมีคุณภาพหรือปริมาณลดลง เช่น คน
ทั่วไปได้รับประโยชน์จากองค์ความรู้ต่าง ๆ การนำองค์ความรู้มาใช้ประโยชน์

ไม่ทำให้องค์ความรู้นั้นลดลงไป สำหรับสินทรัพย์ส่วนบุคคล เช่น สัตว์เลี้ยง รถยนต์ส่วนบุคคล ผู้อื่นไม่สามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ง่าย ส่วนการใช้สอยจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการใช้สอยของแต่ละบุคคล และสุดท้ายสินทรัพย์ที่ต้องจ่ายค่าบริการสามารถกีดกันผู้ใช้ประโยชน์รายอื่นที่ไม่สามารถชำระค่าบริการได้ง่าย การลดลงจากการใช้สอยจึงมีน้อย เช่น สนามกีฬา พนักงาน สนามกอล์ฟ

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกันที่ไม่สามารถกีดกันผู้ที่เข้ามาใช้ประโยชน์จนทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรจนไม่สามารถฟื้นฟูกลับมาคืนสู่สภาพปกติได้นั้น สุจิตรา สามัคคีธรรม, สมศักดิ์ สามัคคีธรรม และสุวิมล ไชยพันธุ์พงษ์ (2561, น. 12-19) อธิบายเพิ่มเติมว่า ในอดีตทรัพยากรร่วมเป็นทั้งแหล่งอาหาร สถานที่พักผ่อน และแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ไม่มีผู้ใดอ้างเป็นสมบัติส่วนตัว แต่นักวิชาการในศตวรรษที่ 20 กลับมีความเชื่อว่าชุมชนไม่มีความสามารถในการจัดการทรัพยากรร่วมได้ เนื่องจากไม่มีผู้รับผิดชอบที่จะทำหน้าที่ดูแลทรัพยากรเหล่านั้น ทำให้เกิดความคลุมเครือและกลายเป็นช่องว่างซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เห็นแก่ตัวเข้าไปตัดวงผลประโยชน์จากทรัพยากรร่วมด้วยความละโมภจนเกิดความเสื่อมโทรม นักวิชาการกระแสหลักต่างมีความเห็นร่วมกันว่า การจัดบริการสาธารณะ การดำเนินการโดยภาครัฐหรือภาคเอกชน แบบรวมศูนย์อำนาจไว้เพียงแห่งเดียว เพื่อให้เกิดความประหยัดในขนาด (Economics of scale) โดยการรวมศูนย์อำนาจ และขึ้นต่อกันตามสายการบังคับบัญชา จะทำให้การบริการสาธารณะมีมาตรฐานเดียวกัน มีประสิทธิภาพและเกิดความได้เปรียบในการแข่งขัน อย่างไรก็ตาม Vincent Ostrom และคณะ (1964) แสดงความคิดเห็นคัดค้านจากแนวคิดกระแสหลัก โดยกล่าวว่า องค์กรที่จัดหาและให้บริการสาธารณะที่มีขนาดเล็กจะทำให้ผู้ใช้บริการมีอำนาจในการต่อรอง

มากขึ้น ประชาชนจะมีปากมีเสียง และมีส่วนร่วมในการกำหนดประเภทของบริการสาธารณะที่พึงปรารถนา และกำหนดระดับของคุณภาพระดับราคา และวิธีการให้บริการสาธารณะได้มากกว่าองค์กรขนาดใหญ่ ทำให้ประชาชนสามารถได้รับประโยชน์ในประเด็นต่อไปนี้

ประการแรก การทำให้ประชาชนผู้รับบริการมีสิทธิในการร้องเรียน หากได้รับบริการที่ไม่ดี มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน เลือกรีวิวการรับบริการ และการปรับปรุงคุณภาพของการให้บริการ

ประการที่สอง องค์กรสาธารณะไม่จำเป็นต้องเป็นหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานภาคเอกชนเท่านั้น แต่ยังสามารถดำเนินการได้โดยภาคประชาชน องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร หรือการผลิตร่วมกันระหว่างสองชุมชน ซึ่งหากมีการกระจายอำนาจให้ชุมชนในการจัดการสาธารณะจะทำให้ประชาชนมีสิทธิในการเลือกประเภทขององค์กรที่จะทำหน้าที่บริการสาธารณะแก่ชุมชนได้อย่างเหมาะสม

ประการที่สาม มีความเป็นไปได้ที่เขตการปกครองจะไม่สอดคล้องกับการจัดบริการสาธารณะ เช่น การจัดการลุ่มน้ำ พบว่ามีหลายชุมชนใช้ประโยชน์จากแม่น้ำสายเดียวกัน จึงกล่าวได้ว่า การจัดบริการสาธารณะมิได้มีเพียงรูปแบบเดียวที่สามารถนำไปจัดบริการในทุกเวลาทุกสถานที่ แต่ควรมีการจัดหลากหลายรูปแบบและสามารถปรับใช้ได้ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

ประการที่สี่ ควรต้องมีการถ่วงดุลอำนาจระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการบริการสาธารณะในท้องถิ่นหลาย ๆ ฝ่าย ซึ่งมักมีการแข่งขัน และการให้ความร่วมมือ การจัดบริการสาธารณะในที่นี้ หมายถึง การจัดการด้านความปลอดภัย การจัดการทรัพยากรน้ำ การจัดการป่าไม้ การจัดการ

ขยะ ฯลฯ ซึ่งการจัดการสาธารณะที่แตกต่างและหลากหลายสามารถดำเนินการได้โดยพร้อมเพียง

ประการที่ห้า การจัดบริการสาธารณะไม่จำเป็นต้องมีขนาดใหญ่เสมอไป แต่สามารถมีหลากหลายขนาด มีการใช้เทคโนโลยีที่หลากหลายขึ้นอยู่กับกลองผดลองถูกในแต่ละท้องถิ่น เพื่อค้นหาว่าการจัดบริการสาธารณะแบบหนึ่ง ๆ ควรดำเนินการด้วยองค์การประเภทใด และองค์การควรมีขนาดเท่าใด

ประการที่หก ระบบการจัดบริการสาธารณะ ที่มีศูนย์กลางการตัดสินใจที่แตกต่างหลากหลาย (Polycentric) เป็นระบบที่เปิดให้ประชาชนในท้องถิ่นมีอำนาจและมีส่วนร่วมในการผลิตและให้บริการสาธารณะ ซึ่งอาจไม่ใช่ระบบการจัดการสาธารณะที่มีประสิทธิภาพสูงสุด (แตกต่างจากองค์กรธุรกิจที่วัดความสำเร็จด้วยประสิทธิภาพเพียงด้านเดียว) ซึ่งแท้จริงแล้ว Polycentric เป็นระบบที่หลีกเลี่ยงการเมืองไม่พ้น กล่าวคือ ต้องมีการ Lobby การเจรจาต่อรอง ความขัดแย้งและความร่วมมือ ระบบนี้จึงอาจมีประสิทธิภาพในระดับที่พอยอมรับได้ อย่างไรก็ตาม จุดแข็งที่ควรพิจารณาและนำมาใช้เป็นตัววัดความสำเร็จคือ การทำให้ประชาชนมีอำนาจและมีส่วนร่วม อีกทั้งยังสามารถตอบสนองปัญหาและความต้องการของชุมชนได้มากกว่าระบบอื่น

ทรัพยากรร่วมเป็นทรัพยากรสาธารณะที่หากทุกคนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้โดยไม่มีการจัดการที่ดี จะส่งผลให้ทรัพยากรร่วมกันเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ทำให้คนกลุ่มหนึ่งที่มีความรู้ ภูมิปัญญา ใช้สิทธิความเป็นชุมชนเข้าไปจัดการทรัพยากรร่วมกัน เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

สิทธิชุมชน

ผู้ที่น่าจะมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรร่วมได้ดีที่สุดคือชุมชนซึ่งอยู่ในพื้นที่ของทรัพยากรร่วมและได้รับผลกระทบโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรร่วม ทั้งทางปริมาณและคุณภาพ ชุมชนมีความเข้าใจสภาพของทรัพยากร วิธีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร รวมถึงการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรที่ตนใช้ประโยชน์ โกวิตย์ พวงงาม (2562, น. 416-417) กล่าวว่า ชุมชนเป็นตัวตนทางสังคมและทางการเมือง ด้วยชุมชนเป็นหน่วยงานทางสังคมที่มีความสัมพันธ์ซับซ้อนด้านการจัดความสัมพันธ์ในมวลหมู่สมาชิกชุมชน มีประเพณีร่วมกัน ความเป็นตัวตนแบบปัจเจกชนจะไม่ค่อยมีพลังมากนักในการปกป้องวิถีชีวิต และกำหนดทิศทางของตนเอง ดังนั้น ความเป็นชุมชนจึงถูกใช้ต่อสู้ต่อรองกับอำนาจทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อธำรงรักษาตัวตนของชุมชนเอาไว้ สิทธิชุมชนต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติจึงประกอบด้วยสิทธิภายใน และสิทธิภายนอก รายละเอียดดังนี้

สิทธิภายใน เป็นการจัดการความสัมพันธ์ต่อการใช้ทรัพยากรของสมาชิกในชุมชน เช่น การกำหนดการจัดสรรน้ำในเหมืองฝายของชุมชน ประเพณีและความเชื่อในการดูแลรักษาพื้นที่ป่า การเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่สาธารณะของชุมชน การกำหนดประเภทเครื่องมือประมงในการจับปลา การหาหอยของชุมชนประมงพื้นบ้าน เป็นต้น

สิทธิภายนอก เป็นการอ้างสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และดำเนินการปกป้องฐานทรัพยากรไม่ให้ภายนอกเข้ามาทำลายหรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ทรัพยากรที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของชุมชน

เนื่องจากปัจเจกชนไม่มีพลังอำนาจในการปกป้องดูแลรวมถึงกีดกันภายนอกจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ในขณะที่การรวมตัวกันเป็น

ชุมชนของกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วม ทำให้เกิดพลังในการจัดการทรัพยากรร่วมได้ดีกว่า ดังที่ ยศ สันตสมบัติ (2546, น. 85-95) วิจัยเรื่อง ป่าชุมชนในประเทศไทย แนวทางการพัฒนาพบข้อสรุปว่า สิทธิชุมชนไม่ได้หมายถึงการยึดเอากรรมสิทธิ์เหนือทรัพยากรโดยเด็ดขาด หากแต่หมายถึงการจำกัดสิทธิ์การเข้าใช้ทรัพยากรซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน ให้ขึ้นอยู่กับอำนาจของชุมชนในการวางแผนเกณฑ์เพื่อรักษาและใช้ทรัพยากรนั้น งานวิจัยชิ้นนี้ค้นพบข้อสรุปสำคัญ อันเป็นแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรร่วม 5 ประการ คือ

ประการแรก ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน เป็นแนวคิดเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรร่วมที่วางอยู่บนหลักการของ “สิทธิการใช้” ซึ่งมีความหลากหลายและซับซ้อน และมีระบบการจัดการโดยชุมชนและองค์กรชุมชน อันประกอบด้วย กลุ่มผู้ใช้เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ว่าใครบ้างมีสิทธิเข้าใช้ การจัดลำดับการใช้ ใครบ้างที่ไม่มีสิทธิ และควรมีระบบการจัดการอย่างไร การจัดการทรัพยากรร่วมนี้ไม่ได้มอบอำนาจให้บุคคลหน่วยใด หรือบุคคลคนใดมีอำนาจจัดการทรัพยากรอย่างเด็ดขาดและปิดกั้นคนอื่นได้ตลอดเวลา ในทางตรงกันข้ามสิทธิของชุมชนสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามประเภทและพื้นที่ของทรัพยากร เช่น การกำหนดพื้นที่ทำนาของบุคคลใดบุคคลหนึ่งสามารถปลูกข้าวและรับผลผลิตข้าวเป็นสมบัติส่วนตัวของผู้ที่ทำนา แต่ปลูกาที่ตนเองตามธรรมชาติ ผักที่ขึ้นเองตามคันนาอาจเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมที่เพื่อนบ้านมีสิทธิใช้ รวมถึงเมื่อว่างเว้นฤดูกาลทำนาที่เพื่อนบ้านอาจนำวัว ควาย มากินหญ้า กินฟางบนพื้นที่นา ที่นาแห่งนี้จึงเปลี่ยนจากกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลมาเป็นกรรมสิทธิ์ร่วม และกลับเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลใหม่ในฤดูกาลทำนาปีต่อไป สิทธิชุมชนจึงเป็นแนวคิดที่ต้องพิจารณาระบบกรรมสิทธิ์ในฐานะ

“สิทธิเชิงซ้อน” อันเป็นการดำรงอยู่ร่วมกันของสิทธิหน่วยทางสังคมหลาย ๆ หน่วยบนพื้นที่เดียวกัน

ประการที่สอง พลวัตของสิทธิชุมชน คือการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน มีการปรับตัวตามเงื่อนไขภายนอกในระดับมหภาค โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนอำนาจในการจัดการทรัพยากรร่วม เป็นการรวมศูนย์จากภาครัฐ รัฐเข้ามาผูกขาดการจัดการทรัพยากรร่วมอันเป็นการใช้นโยบายเชิงเดี่ยวหรือการจัดการเชิงเดี่ยว เป็นแนวทางการพัฒนาที่เน้นการเติบโตในภาคธุรกิจอุตสาหกรรม ทำให้ภาคธุรกิจได้รับผลประโยชน์ในขณะที่มีผลด้านการทำลายภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรร่วม อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐเข้าไปผูกขาดระบบการจัดการ และลดรอนศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ชุมชนในหลายพื้นที่ยังคงสามารถใช้กฎเกณฑ์ตามจารีตประเพณีเดิมเพื่อจัดการทรัพยากรร่วมได้อย่างยั่งยืน บางชุมชนสามารถสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศอย่างเหมาะสม

ประการที่สาม สิทธิชุมชนและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ การมองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าไม้ในฐานะเป็นวิถีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกันโดยไม่อาจแบ่งแยกให้ขาดความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นพัฒนาการทางวัฒนธรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนในพื้นที่ป่าอย่างพร้อมเพรียงกัน โดยการมองป่าชุมชนจากมิติทางวัฒนธรรม ทำให้มองเห็นความเชื่อของชุมชนที่มีได้เป็นระบบคุณค่าหรือค่านิยมที่ไร้เหตุผล แต่เป็นวิถีคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ อำนาจ อันเป็นพื้นฐานในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสังคม ยิ่งไปกว่านั้นมุมมองด้านวัฒนธรรมยังเป็นการให้ความเคารพต่อ

อัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรร่วมด้วยการแสดงออกทางวัฒนธรรมรูปแบบต่าง ๆ

ประการที่สี่ สิทธิชุมชนในฐานะเป็นขบวนการทางสังคม เพื่อเรียกร้องการมีส่วนร่วม อาจเป็นการสืบทอดวิถีปฏิบัติ และจารีตประเพณีในการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนมาแต่เดิม หรืออาจเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นใหม่ อันเป็นผลมาจากการรวมตัวกันของชุมชน เพื่อต่อต้านการแทรกแซงจากภายนอก

ประการสุดท้าย สิทธิชุมชน หมายถึง สิทธิในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง และการกำหนดทิศทางการพัฒนาสังคม โดยมุ่งเสริมอำนาจในท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรร่วมและมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น

ดังจะเห็นได้ว่า ชุมชนได้ใช้สิทธิเข้ามามีการจัดการทรัพยากรร่วม โดยมีการกำหนดกฎเกณฑ์ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรถึงสิทธิการเข้าใช้ประโยชน์โดยกำหนดถึงพื้นที่ ช่วงเวลา ทำให้ชุมชนเป็นหน่วยทางสังคมอีกหน่วยหนึ่ง นอกเหนือจากหน่วยรัฐและหน่วยเอกชน การจัดการทรัพยากรร่วมนี้ มีการสืบทอดมาด้วยจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งแวดล้อมภายนอก เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรร่วมภายใต้วิถีชีวิตในระบบนิเวศ โดยมีการร่วมกันจัดการเป็นเครือข่ายชุมชนที่มีระบบนิเวศร่วมกัน เพื่อแสวงหาทางเลือกในการจัดการทรัพยากรร่วมตามวิถีของตนเอง โกวิท พวงงาม (2562, น. 52–53) กล่าวถึงแนวคิดในการจัดการตนเองของชุมชนว่า เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนในยุคแห่งการปลดปล่อย (Liberation) ซึ่งเป็นยุคที่ให้อิสระกับประชาชนสำหรับการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชน โดยเน้นให้ประชาชนได้คิดและตัดสินใจในทรัพยากรของชุมชน ภายใต้การนิยาม

ความหมายของการจัดการตนเองที่เกิดขึ้นได้ ต้องมีความเชื่อพื้นฐานว่าตนเองนั้นสามารถจัดการตนได้ การจัดการตนเองเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ที่ถูกจัดขึ้นภายใต้กฎเกณฑ์ของตนเอง ชุมชนอาจมีการจัดระเบียบของกิจกรรมต่าง ๆ ในลักษณะที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเป็นหลัก (Self-sufficient) มีการพึ่งพาชุมชนอื่น ๆ ค่อนข้างน้อย หรือชุมชนอาจมีการพึ่งพาอาศัย แลกเปลี่ยนสินค้า และบริการกับชุมชนอื่น ๆ หรือก็องค์กรทางสังคมภายนอกชุมชน เช่น รัฐ แต่ภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าวชุมชนต้องสามารถดำรงรักษาหน้าที่สำคัญในการตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันและช่วยให้สมาชิกสามารถจัดการกับปัญหาที่มีอยู่ร่วมกันได้

กฎกติกาการจัดการทรัพยากรร่วม

เงื่อนไขในการกำหนดกฎกติกาของการจัดการทรัพยากรร่วมคือการจัดทำข้อมูลของชุมชน การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างกฎกติกาจากการกำหนดเป้าหมาย และความสำคัญของกฎกติกา การรวบรวมข้อมูล กำหนดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการร่วมนอกกฎกติกาและกระบวนการรับรองกฎกติกา เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรร่วม Elinor Ostrom กำหนดกรอบความคิดในการจัดการทรัพยากรร่วม 8 ประการ ดังนี้ (สุจิตรา สามัคคีธรรม, สมศักดิ์ สามัคคีธรรม และสุวิมล ไชยพันธ์พงษ์, 2561, น. 23-24; ธรรมนิติ์ สุ่มันตกุล, 2562, น. 10-12; Daniel Liberto, 2019)

1. การกำหนดขอบเขต ต้องกำหนดขอบเขตของการจัดการทรัพยากรร่วมให้ชัดเจน ประกอบด้วย การกำหนดกลุ่มของผู้มีสิทธิเข้าใช้ทรัพยากรร่วม จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การระบุว่าใครมีสิทธิและใครที่ไม่มีสิทธิเข้าใช้ประโยชน์ การกำหนดขอบเขตพื้นที่ หรือการกำหนดเขตแดนที่สามารถเข้าใช้ประโยชน์ จำนวนหรือปริมาณของทรัพยากรที่สามารถใช้

ประโยชน์ เพื่อป้องกันการใช้ประโยชน์จนเกิดความสามารถในการฟื้นตัวของทรัพยากร

2. ความสอดคล้องของกฎ ระเบียบ โดยการกำหนดกฎระเบียบการใช้ทรัพยากรร่วมที่สอดคล้องกับเงื่อนไข จารีตประเพณีของประชาชนในท้องถิ่น

3. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในกระบวนการตัดสินใจจะต้องให้ผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมจำนวนมากที่สุดเท่าที่สามารถรวบรวมได้ เข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจ กำหนดวิธีการจัดการ หรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎระเบียบการใช้ทรัพยากรร่วม ตามแนวคิดที่ว่า ผู้คนมีแนวโน้มที่จะปฏิบัติตามกฎระเบียบที่พวกเขาช่วยกันกำหนดขึ้น

4. การกำกับ ติดตามและสอดส่องดูแล โดยการติดตาม ควบคุมดูแลผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมว่าได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ได้กำหนดไว้ รวมทั้งมีการตรวจ ติดตาม สอดส่องสภาพของทรัพยากรร่วม ซึ่งสามารถดำเนินการโดยตัวแทนของกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ และผู้ใช้ประโยชน์ช่วยกันติดตามดูแล

5. การกำหนดบทลงโทษ มีการกำหนดบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบอย่างเหมาะสม บทลงโทษจะเริ่มจากเบาไปหาหนักตามความร้ายแรง พฤติการณ์ และสถานการณ์ ในการกระทำ การลงโทษจะกระทำโดยสมาชิกผู้นำเชื่อถือในชุมชน การลงโทษเป็นเพียงมาตรการที่ไม่ต้องการให้สมาชิกทำผิดซ้ำ ผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบจะถูกลงโทษภายใต้การตักเตือน การชำระค่าปรับ ผลที่ได้รับจากบทลงโทษจะเป็นผลทางสังคม ซึ่งทำให้ผู้ถูกลงโทษอับอาย และเกิดผลเสียหายนานขึ้นเรื่อยๆ

6. การจัดการความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในกลุ่มควรเป็นวิธีการจัดการอย่างง่าย ไม่เป็นทางการ ดำเนินการอย่างรวดเร็วมีต้นทุนต่ำ และสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม

7. การได้รับการยอมรับจากภาครัฐ หน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่ควบคุมดูแลทรัพยากร ยอมรับกฎระเบียบและวิธีการจัดการทรัพยากร ร่วมที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นมา

8. การเชื่อมโยงกับภาคีเครือข่าย การจัดตั้งภาคีเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงหรือเชื่อมต่อกับกลุ่มอื่นเพื่อประสานการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดังเช่น กลุ่มผู้ใช้น้ำตลอดเส้นทางลำน้ำ เครือข่ายป่าชุมชน หรือกลุ่มประมงชายฝั่ง

กรอบความคิดการจัดการทรัพยากรร่วมตามแนวทางของ Elinor Ostrom เป็นวิธีการที่ผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมจำนวนมากที่สุดในท้องถิ่น ร่วมกันกำหนดขอบเขตของการจัดการทรัพยากรร่วม โดยมีการกำหนดกฎ ระเบียบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ภายใต้กฎระเบียบมีการติดตามควบคุม การจัดการความขัดแย้ง การกำหนดบทลงโทษที่ได้รับการยอมรับจากผู้มีอำนาจที่เกี่ยวข้อง และมีการจัดตั้งภาคีเครือข่ายกับกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน

บทสรุป

ทรัพยากรร่วมเป็นทรัพยากรประเภทที่ใช้แล้วหมดไป เช่น ป่าไม้ หรือสัตว์น้ำ แต่หากมีการบริหารจัดการที่ดี จะสามารถฟื้นฟูให้กลับมาคงเดิมได้ การจัดการทรัพยากรร่วมเป็นแนวคิดของ Elinor Ostrom นักเศรษฐศาสตร์ผู้ได้รับรางวัลโนเบล โดยการใช้แบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์อธิบายถึงการให้สิทธิชุมชน กำหนดข้อตกลงของชุมชนในการใช้ประโยชน์

จากทรัพยากรและกีดกันผู้ที่อยู่นอกกลุ่มในการเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้น ผู้มีสิทธิใช้ประโยชน์จะต้องเป็นผู้ดูแล อนุรักษ์ พันพิให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน การจัดการทรัพยากรร่วมต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างความตระหนักถึงสิทธิชุมชนเพื่อสร้างกฎกติกาในการจัดการทรัพยากรร่วม ร่วมกันโดยกฎกติกาที่ Elinor Ostrom กำหนดเป็นกรอบแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมประกอบด้วย การกำหนดขอบเขต การกำหนดกฎ ระเบียบ กระบวนการตัดสินใจร่วมกัน การควบคุม ติดตาม การกำหนดบทลงโทษ การจัดการความขัดแย้ง การยอมรับจากภาครัฐ และการเชื่อมโยงภาคีเครือข่าย

เอกสารอ้างอิง

- กรกช ภาวิชสิทธิ์, และวีระ สมบูรณ์. (2555). ความมั่นคงของมนุษย์
กรรมสิทธิ์ในทรัพยากรและทรัพยากรส่วนรวม. *วารสารสังคมศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 42(2), 67-92.
- กังสดาล เข้าวัดนกุล. (2558). การบริหารจัดการป่าโดยอาศัยการมีส่วนร่วม
ร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านร่มโพธิ์ทอง อำเภอกำ
ตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา. *วารสารสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์*, 41(2), 19-30.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2562). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น* (พิมพ์
ครั้งที่ 2). นนทบุรี: ธรรมสาร.
- ชล บุนนาค. (2555). แนวคิดว่าด้วยการจัดการทรัพยากรร่วมประสพการณ์
จากต่างประเทศและแนวคิดในประเทศไทย. ใน ปกป้อง จันวิทย์
(บ.ก.), *ชุดหนังสือการสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศ
ไทย* (น. 1-96). นนทบุรี: คณะทำงานเครือข่ายวิชาการเพื่อการ

ปฏิรูป คณะกรรมการสมัชชาปฏิรูป.

ธรรมนิตย์ สุ่มันตกุล. (2562). *การจัดการทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resourcer: CPRs) กับข้อเสนอของ Elinor Ostrom: การใช้และการดูแลรักษาภายใต้กฎเกณฑ์ร่วมกัน*. ค้นเมื่อ 19 ตุลาคม 2562, จาก www.labia.or.th

ยศ สันตสมบัติ. (2546). สิทธิชุมชน พัฒนาการ และการปรับกระบวนการทัศน์ทางมานุษยวิทยา. ใน ชลธิรา สัตยารัตนา (บ.ก.), *พลวัตสิทธิชุมชน: กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา* (น. 47-131). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ แพลนด์ พรินติ้ง.

ศรีวรรณ ไชยสุข, และคณะ. (2551). *การจัดการทรัพยากรป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยชุมชน: บทเรียนการพัฒนาเชิงสถาบันระดับชุมชน ป่าชุมชนร่องบอน จังหวัดเชียงราย. ใน ธีรวิถาวร, นิตยา เมี้ยนมิตร และรังสรรค์ เกตุออด (บ.ก), ป่าชุมชน: กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: แผนงานสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งชาติเอเชียแปซิฟิก.

สุจิตรา สามัคคีธรรม, สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, และสุวิมล ไชยพันธ์พงษ์.

(2561). *การจัดการทรัพยากรร่วม: แนวคิดทฤษฎี และการประยุกต์ใช้. วารสารร่มพฤกษ์ มหาวิทยาลัยเกริก, 36(2), 10-31.*

อัยรวี วีระพันธ์พงศ์. (2560). *การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาคลองลัดมะยม แขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 4(2), 210-229.*

Liberto, D. (2019). *Elinor Ostrom Method*. Retreived on Oct. 16,

2019 from <https://www.investopedia.com/terms/e/elinor-ostrom.asp>

Ostrom, E. (2003). *Governing the Commons*. Cambridge:
Cambridge University Press.